

Az erdélyi magyar játékszín kezdete.

I.

Adatok az 1792 előtti időből.

Erdélyben, mely 1792-től fogva a magyar állandó színészet classicus földje lett s Dériné Naplójában Kolozsvárt „a magyar színészet megteremtőjének“, míg Kassát „felnevelőjének“ nevezi, vannak nyomok megelőzőleg is színi előadásokról. Így van nyoma annak, hogy kolostoraink már 1517-ben bibliai előadásokat tartottak, melyek részben mysteriumfélék, részben iskolai drámák lehettek.¹⁾ A szétszórt s még eléggé össze nem gyűjtött anyagból érdekes az, hogy Cserei adata szerint N.-Enyeden a ref. főiskolában 1693 máj. 2-án meghívott nemes urak előtt iskolai színi előadás volt Árpádról s a hat scythiai kapitányról, a mint Magyarországot elfoglalják. „Voltak szép Intermediumok is.“²⁾ Fájdalom, Cserei közelebbi adatokat nem nyújt, de általában ismeretes hagyomány, Szilágyi is említi, hogy itt-ott az iskolai ifjúság színi előadásokat rendezett s ilyenek tartattak a nagyobb ünnepélyeken is. (Budap. Szemle. r. foly. IV. 237. l.) Így van részletes adat, hogy a kolozsvári unit. gymnasiumban Bethlen Gábor 2-dik lakodalma alkalmával, 1626. márcz. 22. és 26-án isk. színi előadás volt, utóbb a XVII. században néha többször is évenként, így 1696-ban talán épen Felvinczitől játszottak valamit s volt előadás 1700. decz. 30-án is, mikor a gubernator is jelen volt.³⁾ 1713. szeptember 7-én Ó-Tordán Dersi István unit. isk. igazg. előadatta „*Vir Regius*“ cz. latin-magyar iskolai drámáját, mely 13 kimenetelben Saul és Dávid viszálykodását tárgyalta, mely Aranyosr. Székely S.⁴⁾ szerint

¹⁾ Kőváry, Az erd. orsz. szính. keletkezése. Kelet. 1871. 59. sz. V. ö. Vasárn. Ujs. 1871. 183 l.

²⁾ Cserei naplójegyzeteiből. Erdélyi Múz. 1892. 192 l. ³⁾ Benczédi G. tárczája. Ellenzék 1162, 235 sz.

⁴⁾ Unitária vall. tört. 190 l.

ugyanaz évben nyomtatásban is megjelent.¹⁾ Az állítólag 1567 decz. 4-én Melius, Dávid F. és Blandrata közt tartott debreczeni disputatio alapján ismeretlen szerzőtől készített „*Válaszuti comoedia*“-t Uzoni szerint a válaszuti isk. directora(?) hihetőleg tanítványaival szintén előadatta, honnan nevét is vette; de ideje ismeretlen. (Koszoru. 1879. II. 339 l.) Kanyaró szerint az ismeretlen szerző Karádi Pál, a ki 1570-ben írta. Egy másik adat szerint 1530-ban Abrudbányán világi előadások is voltak, de közelebbit rólok nem tudunk.²⁾

Teljesen világos adat, hogy Felvinczi György II. Leopold császártól színi előadásokra kért és nyert engedélyt. E kérelmében elmondja, hogy „háza, jószágá nem volt soha, jelenben pedig annyi ingatlana sincs, mint a tenyere, vagy a hová, mint sajátjára, talpát letegye vagy fejét lehajthassa“. Egész életében mások hajlékában, idegen fedelek alatt élőködött, pedig nagyon igyekezett. A mennyire szorgalma és némi tudománya emelte, mostoha sorsa kétannyira nyomta alá, mert kétszer a tatárok s ugyancsak kétszer a labanczok minden házi holmijától, igás lovaitól etc. megfosztották, úgy hogy annyija sem maradt, mivel testét a hideg ellen megoltalmazza. Sőt egyszer tűzvész is megkárosította, mely csapások után isten különös gondviselése nélkül nem is remél a nyomorúságból felemelkedetni. Szenvedett kárai miatt lebonyolíthatatlan adósságokba merülvén, élete oly zaklatott lón, hogy szülőföldén három gyermekét idegenek gondviselésére bízván, Erdélyből feleségével együtt gyalogosan Bécsbe vánszorgott, hogy ott a felség lábaihoz borúlva, színigazgatói(?) engedélyért esedezzek.³⁾

E kérelemre, mely pár becses életrajzi adatot is tartalmaz, Leopold az engedélyt 1796 okt. 23-án adta ki, mely röviden ismételvén Felvinczi kérelmének lényegét, a következőket tartalmazza:⁴⁾

1) Pár adat Kanyaró Fer. tanár úr szíves közlése.

2) Kőváry id. h és Kanyaró: Unit. Magyarországon.

3) L. e kérelem tartalmát Váli Bélánál (Vasárn. Ujs. 1890. 43. sz. és A magyar színészet műkinésiből. 13 l) U. itt mondja, hogy az úton könyöradományokat kellett gyűjtenie s az osztrák határon túl ruháit adogatta el és a vámnál is egy ruhadarabja árán jutott be. Abból, hogy első művei Lőcsén jelentek meg, azt következteti, hogy a Szepességen is hányódott.

4) Az ered. okmányt Marczell Géza színész 1876-ban találta meg Tordán, apósa, Weress Károly volt alispán háza padlásán, hová ennek neje, Felvinczy Klára útján jutott s jelenleg Váli birtokában van. Kiadva facsimilében Váli:

A sors gyermekkora óta öt annyira üldözte, hogy bárha igyekezete folytán megérdemelt volna valamely közepes sorsot, most öregségében ruházatán kívül semmije sincs, sőt el van adósodva. Mivel pedig ifjabb korában nappali és éjjeli fáradozással írói ügyességre tett szert, most nagyon szeretné ezt mind az emberi kedély tisztességes földerítésére, mind saját fölségelésére alkalmazni; azt kéri tehát aggódva és legalázatosabban, hogy költeményeket és rimes verseket (poëmata et rhythmos) készíthessen, szerkeszthessen, rendezhessen és fölszerelhessen vagy előadhasson mind latinúl, mind magyarul és hogy e comico-tragicus játékokat és comédiákat felvonásokra és jelenetekre osztva párbeszédes formában *mindenütt Magyarországon, de jelesen Erdélyben és a hozzákapcsolt részekben* alkalmazhassa, fölhasználhassa és gyakorolhassa oly czélből, hogy a nyereség valamely reménye kecsegtetvén, ennek segélyével mind adóságait kifizethesse, mind magát a szegénység sarából némileg kiemelhesse.

Ezeknél fogva engedélyt nyer, hogy a fenti játékokat, föltéve, hogy tisztességesek, úgy Magyarországon, mint Erdélyben társaival együtt előadhassa, (városokban, mezővárosokban, kastélyokban, a megyék helységeiben és vásárral bíró falvakban, valamint bármiféle egyéb heti vagy országos vásárok és összejövetelek alkalmával), fentartván az ily helyek előljáróinak, ha nekik úgy tetszik, a felülvizsgálás vagy kijavítás jogát. Hogy pedig nevezett Felvinczi György említett czélját jobban elérhesse, mindenféle adótól fölmentetik, a míg csak állandó vagyonra szert nem tesz, kivéve, hogy a szabadalmazott helyeken a hatóság, a földesúri birtokokon maga a földesúr a haszonból megegyezés szerint egy részt, mely a tizednél több nem lehet, magoknak kiköthessenek.¹⁾

A magy. színészet tört. 54 l. mellett, jobban A magy. színészet műkincseiből cz. művében. Legteljesebb, bárha még mindig hiányos magy. fordításban Váltól: Századok 1887. 145 l. Legelőször hiányosan kiadta Endrődy J. A magyar játékszín. II. XLV—L l.; Bayer József ezt a szöveget használta. (Nemzeti játékszín tört. I. 370 l. U. ott magyarul is 371 l.)

¹⁾ Ez az okmány lényeges tartalma. Ebből az okmányból kiviláglik, hogy az engedély 1696 okt. 23-án kelt, melynek keltezését Endrődy 1692-re teszi. Továbbá az Endrődy által közölt szöveg nem egyezik meg szószertint ezzel, a leglényegesebb eltérés az, hogy Endrődy szövege szerint az engedély csak *Erdélyre s a kapcsolt részekre szól* („ubique in Transylvania et partibus eidem

Felvinczi György, ki e szerint az első magyar színtársulat alapítója lőn, talán Tordán, Erdélyben született s Toroczkón és Kolozsvárt tanúlt. 1671. máj. 1—1673. ápr. 11-ig az unit. gymn.-ban Kolozsvárt volt senior s 1674 körül a thoroczkai particulában volt igazgató és tanító s. híres volt énekeiről. Utóbb, legkésőbbben 1692. tájától újból Kolozsvárt lakott. 1) Nevét régibb életírói többnyire *Vinczi*-nek írják, de elősorolt műveiből látható, hogy ugyanegy személyről van szó. Több munkát írt,²⁾ minket közülök itt közelebbről *Comico-Tragoediája* érdekel Plútó, Neptunus és Jupiter villongásairól (1767)³⁾

adnexis“), holott ez okmány szerint az engedélyt *Felvinczi Magyarországra, julesen Erdélyre s a kapcsolt részekre egyaránt nyerte* („ubique in Regno Nostro Hungariae, signanter vero in Transylvania“ s alább is „ubique in dicto Regno Nostro Hungariae ac in Transylvania, partiumque eidem annexarum Civitatus, etc.) Ezek a helyek az okmány tartalmát lényegesen módosítják az engedély terjedelmére nézve. Váli „A magyar színészet tört.“ cz. művében nem olvasván el a birtokában volt okmányt, Endrődy szövege után indult s adta magyarúl, utóbb észrevette a hibát s a Századokban kiadott fordításában a második idézetet már lefordította, az elsőt, a lényegesebbet (ubique in Regno Nostro Hungariae, signanter vero in Transylvania) nem vette észre s így szövege ellentmondásos. Endrődy az engedélyt nyerő *Felvinczy* nevét nem adja s keltezését 1792-re teszi, holott azt írja: ex authentico exemplo descriptum. Vajon nem két különböző okmányról van itt szó, melyek tartalma ugyanegy, de mégsem egészen? Irt Váli egyebet is *Felvincziről*, nem tudom, csak azt látom, hogy id. művében (A magy. színészet műkincseiből 13 1) a „*Comico-Tragoedia, constans scenis quator*“ (Kolozsv. 1699) cz. művet is neki tulajdonítja.

1) V. ö. Uzoni Fosztó: *Hist. Unit. Trans. I. 450—462.* Idézve Orbán B. Székelyf. leir. V. 216 és Thaly: *Adalékok a Thökölyi és Rákóczi kor irod. tört.* II. 128 l. L. még Aranyos-Rákosi Székely S. *Unitária vallás tört.* 162 l. Azt sehol sem láttam, a mit Váli forrás megnevezése nélkül állít, hogy az erdélyi fejedelmi udvarok utolsó lantosa lett volna. (Vasárn. Ujs. 1890. 37 sz.) Kolozsvári 1693 utáni tanárkodásához, mit némelyek emlitenek, alapos kétely fér. Nehezen adta volna magát vándor komédiásságra ez esetben.

2) Egyéb művei: 1) *Igen Szép Historia avagy Példa Az Jerusalemből Jerichóban menő Tolvajoktól megsebesített embernek állapottyáról.* Mostan... *Rythmusokban megíratott, és kibocsáttatott Lötсэн.* 1689. 8° 162 levél. 2) *Az Angliai Országban lévő Salernitana Scholanak Jo Egessegről való Megtartásnak módgyáról írott Könyve Lötсэн.* 1694. 24 levél. 3) *Procuratoria dics érete* Kolozsv. 1697. 4) *Erdélyi Proto-Notariainak és Cancellariajanak hűtes Notariusinak és Iro-deakinak illendő Ditsireti.* Colosv. 1699. 8° 32 levél. 5) *Természet próbája.* Kolozsv. 1701. (?) Nevét *Fel-Vintzi*-nek írta.

3) Megjelent 1767-ben, H. nélk. 8° A—C, 3 ív. A dialogus a C 3 lapig

E művét, valamikor 1693 előtt írta, mert az idézett kiadás czímlapján ez olvasható: „Mellyet újonnan meg is jobbitott az 1693-dik Esztendőben.“ E könyvről legelőször Sándor István emlékezik meg s ő azt mondja, hogy h. nélkül, 1692-ben jelent meg,¹⁾ míg Seivert szerint 1693-ban.²⁾ Ebből nem valószínűtlen, hogy már az 1693-diki kiadás is, mint ilyen, második volt. Szabó Károly a két kiadást, ha csakugyan volt, egynek veszi s 1693-ra teszi, de még ennek létezését sem meri bizton állítani. Pedig legalább az 1693-diki létezett egész világosan. Ugyanis a végső latin költemény, a mint czíméből is látszik, (*Summa Supplicationis Georgii Fel-Vintzi Transilvani Hungari ad Caes. Majestatem directae*) Leopoldhoz intézett kérelmének lényegét foglalja magában, melyben így szól:

„Oh kegyelmes Felső, tekintsd meg e könyvecskét (Libellum), melyet alázatos szolgád könyörögve nyújt hozzád; ne táplálj szivedben ellene háborút (bellum), mert engem nyomorúttat a szegénység nyom. Ugyanis pénzt, aranyat vagy ezüstöt nem kérek, hanem engeddd meg, hogy szabad művészetet folytassak s azt szabad levéllel erősítsd meg, hogy mindenütt biztosságban gyakorolhassam. De tedd azt a kivételt, hogy ne zaklasson az adó, mivel régi szolgád majd elszökik; istenemre, a szegénység kelleténél jobban nyom, hadd nyerjek időt a fizetésre. És a mit adhassak, épen semmit sem bírván: a hol semmi sincs, ottan hiába keressz, megrősítik ezt a bölcssek; igazat mondok, Császárr, légy irántam kegyelmes. Ha ezeket megadod, jó

terjed, azután jó egy leírás: A' Pokolról, 'S annak lakosiról: Természetekről: és azon helynek alkalmatosságáról. 8 oldal. Végül: *Summa Supplicationis Georgii Fel-Vintzi Transilvani Hungari ad Caesarem Majestatem directae*. (6 latin versszak.)

¹⁾ Magyar Könyvesház 62 l.

²⁾ Siebenb. Quartalschrift. VII. 2 l. Ugyanő az említettekén kívül még a következő énekeit említi: 1. Árások Ditsérete. 2. Nyavalyák Gyűlése vagy Historiája. 3. Echo. 4. Nyergesek Ditsérete. 5. Jó Gazdaszszonyokról. 6. Hegedű Ditsérete. 7. Mausoleum Regum Ducumque Hungariae. (Magyar versekben.) Seivert ama kifejezése, hogy: „Man hat von ihm verschiedene poetische Schriften“, — arra enged következtetni, hogy ezeket nyomtatva is látta. Szabó Károly Régi Magy Kvtára nem említi őket. Orbán Balázs id. helyen említi még „Trója históriája“, „Ördögök históriája“ cz. műveit is. Aranyosrákosi Székely egész tévesen Vinczit és Felvinczit két külön személynek veszi. Unit. vallás Tört. 162 és 189 l.

hajnalom még felderül, borúra derű, telemre nyaram jön s innen el-
távozik a szűkölködés etc.“

Ebből is megértjük, hogy a mit kért, Leopold mind megadta s hogy kérelméhez, melyet e szerint 1793-ban nyújtott be, mellékelte ezt a könyvét is, mint mutatóványt, hogy milyenek lesznek az általa előadandó comico-tragoediák és rhythmusok s a könyv valóban mindkét félből ad mutatóványt. A könyv mellékeléséről meggyőző Leopold okmányának e helye: „exhibuit et praesentavit Nobis Supplicem quemdam libellum“ etc.; ebből nem lehet kétség, hogy könyve ki volt nyomtatva. E szerint Felvinczi az e könyvében írt comico-tragédiához és rhythmusokhoz hasonlókat akart részint többedmagával előadni, részint egyedül szavalni a közönség előtt, melyeknek célja a mulattatás volt, miért is „az olvasóhoz“ distichonokban így szól:

Rhythmusimat ha látod, szívesen reá nézni ne resteld:
A' ki komor vagy igen, tsak kezeidbe se vedd etc.

Világos ebből az is, hogy azok a „rhythmusok“, melyek részint emlékezetben, részint nyomtatásban tőle megmaradtak, főleg ilyen nyilvános előadásra készültek, s ezek bizonyosan csak kis részét teszik annak, a mit írt és elveszett.¹⁾ Felvinczi tehát, mint ilyen versíró és előadó, nézetem szerint, sok tekintetben folytatója a régibb versmondóknak, vándor dalosoknak, ő is járt az előkelők udvarában, hol énekeket mondott; ²⁾ gyülekezetekről, testületekről verseket költött s el is szavalta; de előadásai főképp a tréfás dolgok körül forogtak, nevettetni és mulattatni akart; továbbá az ekkor már nagyszámú és pedig sikerrel működő külföldi komédiások módjára kiterjeszkedett a „rhythmusok“-on kívül a dialogizált comico-tragédiákra és komédiákra is, azonban ez egyen kívül tőle egy sem maradt ránk, de hogy ezt előadta, az kétségtelen; viszont, hogy rhythmusai is

¹⁾ O tőle való a *„Ritkán kellő — híves szellő Fű tégedet Kolozsvár“* kezdetű híres ének is („Claudiaci Musa valde dolorosa. 1706.“), mely Kolozsvárnak a kurucok általi (gr. Pekry Lőrincz) ostromára vonatkozik. Thaly: Adalékok a Thököly- és Rákóczy-kor irod.-hoz. II. 128 l.

²⁾ Maga írja:

Tudom Méltóságatok tőlem sem ellenzi,
Hogy versemmel vidül udvaroknak díszik.

Protonot. etc. ditsireti 1699. A. 2.

közkézen forogtak, ahhoz sem fér kétség. A hagyomány szerint Kolozsvárt, a hol még ma is láthatók széles ereszükkal jól kinyuló házfedelek, ily fedelek széles hiú- (padlás) ablakjaiból tartotta előadásait, melyeket a közönség az utcáról nézett. ¹⁾

Előadásainak több emléke nem is maradt. Törekvése azonban mégis nagyon fontos, mert ebből látható, hogy már ekkor kísérlet történik nálunk hasonló és sikeresen működő idegen színjatszók ellensúlyozására s a magyar színészetnek egy, azon kornak megfelelő formában való megteremtésére. Erdélyé e fontos kulturális kezdemény érdeme, mely tehát több és egyéb, mint homályos kezdet s természete jobban körvonalozható, mint eddigelé megpróbálták. Már magában a Leopold féle okmány szövege is sokkal határozottabb, hogysen benne valami akkor ismeretlen, vagy épen egyedül álló dologról volna szó; mintegy látszik belőle, hogy hasonló engedélyek kiadása, ha nem is magyar, de legalább német vagy latin nyelvű előadásokra nem tartozott a szokatlan dolgok közé.

Felvinczi azonban hihetőleg nem sokáig vette igénybe engedélylevelét s nem igen valószínű, hogy Kolozsvárról többször lett volna távol; 1796-tól fogva munkái mind itt jelennek meg. A korszak az előadásoknak nem igen volt kedvező, az idők mozgalmasak voltak, s nem sokára jött a Rákóczy-forradalom. Ő ennek elején, 1706-ban még élt, halálának éve ismeretlen. Kísérletének utóbb emléke is annyira elenyészett, hogy a XVIII-dik évszázban íróink semmit sem tudnak róla s a színészetéről úgy szólnak, mint a magyar ember által nem kedvelt foglalkozásról, melylyel még kísérletet senki sem tett.

Ezután ismét csak szorványos adataink vannak, ilyen az, hogy 1765-ben Gr. Bánffy Györgyné házánál nagy pompával tartottak színi előadást; közelebbit azonban róla tudni nem lehet.

Annyi bizonyos, hogy a színi előadások valódi ritkaságok voltak magánházaknál is; bizonyosság erre Gr. Teleki Ádám előszava a *Czid* ²⁾ fordításában, ki megemlítvén külföldön a színjátékok bőségét:

¹⁾ L. Kőváry id. h. 1871. 59. sz. Vasárn. Ujs. 1874. 16. sz. és 1890. 37. sz. (691 l.)

²⁾ *Czid*. sz. j. Melyet hajdan Korneille Pét. frantzia nyelven készített etc. Kolozsv. 1773. 98 l.

így folytatja: „De hogy Magyar nyelven sem nem játszodtatnak; sem pedig egyen kettőn kívül nem is írtattak, vélem együtt méltán csudálhatod. Mert valamint az ily munkáknak készítéséhez éles elme, s jó ízézés kívántatik; úgy annak akármely Nemzetek között is egy csalhatatlan jele, hogy a hol az efféle jeles munkák bővölkednek, a gustusnak, jó ízézésnek ottan temploma és lakó szállása építettett, s nem lehetsz pedig Nemzetednek oly kegyetlen és igazságtalan ítélője, hogy ezt akár az elmének tehetségeire, akár a testnek munkáira nézve más nemzeteknél alábbvalónak ítélhessed.“ Említvén továbbá, hogy a magyar nyelv is alkalmas az erős indulatok kifejezésére, meg hogy ha Mátyás és Bethlen Gábor olasz énekeseket, ma is „sok magyarok német avagy frantzia comoediásokat sok költséggel tarthatnak; magok nemzetekből valókat miért nem formálhatnak?“ Ennek oka csak nemzetünk amaz általános hibája, hogy a maga nyelvét ne tudja és semmit, a mi magyar, szépnek s jónak ne tartson. Arra buzdít tehát, hogy élvezzük ugyan az idegen műveket, de ne resteljük olvasni a magunkéit s tanuljunk idegen nyelveket, de a magunkét el ne felejtjük.

Mindezeknél fogva is kiemelendő az enyedi ref. főiskola tanulói-
nak törekvése. Ők ugyanis, az 1791-ik tanév beálltával, szept. 18-án mintegy 35-ön, a „tógás diákok és urfiak“ közül önképzőkör alakítására álltak össze ¹⁾, melybe a professorok ugyan beléegyeztek, de titkon és a lezckéken való ijesztgetés számukat 22-re szállította. A társaság működése a következő volt: 1. Latin, német, franczia és görög nyelvből vig és szomorú játékok s nevelési művek fordítása. 2. Eredeti költői és prózai művek írása. 3. Színi előadások tartása; históriai és régiségtani tárgyú tudományos vizsgálódások magyar nyelven.

E pontokból látható, hogy e kör a sopronyi ifjúsági társaság mintájára alapult s a színjátékokat annál inkább czéljával tüzte ki, mert már mintegy 14—15 évtől fogva újra szokásba jöve az iskolai évet többnyire egy szomorú s egy vig színjátékkal zárni be ²⁾, me-

¹⁾ Fő czéljok volt: „a Magyar Nyelv művelése, vagy inkább magoknak a Magyar ékesen szólásban való gyakorlása“ kötött és kötetlen beszédben. Magyar Kurir. 1791. 1604 l.

²⁾ Magy. Kurir. 1792. 951. l. Nem írhatom le, írja a levelező, milyen sokat használt ez az eszköz az enyedi bárdolatlan népek pallérozására; ez az

lyek javarészt fordítások voltak. A színjátszás tehát iskolai hagyomány volt. A nyilvánosság elé is kilépett a társaság s pedig már 1792-ben *Próba*¹⁾ című gyűjteményével, melyben az új classici iskolák (francziások) hatását mutató versek és prózai művecskék mellett két fordítás van Molièretől: *Az erőszakos házasság*, (vígj. 1 f.) és *A kéntelenségből való orvos*²⁾ (vígj. 3 f.), melyeket ők is előadtak s utóbb a kolozsvári társulatnak is rendes darabjai voltak.

Előadásairól tudjuk, hogy 1792-ben Voltaire *Brutus*-át játszották jun. végén egy gyöngye fordításban; továbbá egy ifjú „*Theatralis novella*“ czímen kigúnyolta a Magyar Kurirt, egy székely fiú pedig megnyitotta és berekesztette az előadást kötéltánczezal, ki ebben már több városban kitűnt.³⁾ Nehány kéziratban ránk maradt színdarab azt mutatja, hogy ez évváró előadásait több éven folytatták ezután is. Így 1795. jun. 29-én egy *Arkádia cz.* 2 f. ének játékot adnak elé⁴⁾, 1796. jun. 29-én és 30-án eléadnak egy *Nina*, v. mit nem tehet a szerelem cz. énekes játékot, (1 f.)⁵⁾ egy más alkalommal, melynek idejét nem tudjuk, adták Simai Kristóf *Mesterséges ravaszság cz.* v. játékát is,⁶⁾ természetesen mindig csupa férfi sze-

ezés nélkül való sokaság már kezd érezni s ki előbb a legszomorúbb jelenetet nevette, már a múlt évben sírt.

¹⁾ *Próba*, melyet anyai nyelve tanulására tett a N.-Enyeden tanuló ifjak között felállott Magyar Társaság. Nyom. a Társ. Költségével. Kolosv. 1792. 8° 300 l. Tagok voltak: Gr. Torotzkai Pál, Miske József, Kasza András, Bálint Sámuel, Szalántzi Lajos *publicusok* és Szentpáli Lőrincz, Boda István, Vajna Elek és Sigmond, Vadasd István és Márton, Veress Pál, Kiss László, Bertalan József, Fartzádi Beniam, Török György, Kenderesi Diénes, Pap Mózes, Miske Pál.

²⁾ Mind a kettőről az van mondva, hogy a társ. egy tagja ford. 1791-ben.

³⁾ M. Kurir. 1792. 951 l. A levelező megrójjá a gúnyolódót.

⁴⁾ *Arkádia* v. Pásztori ének. j. 2 felvonásokban. Játsszó személyek nevei: Ajtai József, Fábíán Sámuel, Kis Sámuel, Pénteki László, Szöllösi István, Zejk Imre. A végén levő K. S. betűkből úgy látszik, hogy a fordító Kis Sámuel volt.

⁵⁾ Szereplők nevei: Kis Sámuel, Kis Zsigmond, Szabó Mihály, Fábíán Dániel, Boros Gábor, Vásárhelyi Sámuel, Schilling Boldizsár, Koródi Sámuel, Segesdi Domokos, Kobori István, Sigmond István. A művecske, mely két, egy bővebb és egy rövidebb másolatban van előttem, L. . . -től való francziában, de a fordítás németből történt.

⁶⁾ Ernyei Istv. Simai Kr. élete. 1892. 14 l. (Megjelent Simai e műve. 1775.). L. Hadi és más nev. tört. 1791 (IV) 662 l. „nehány esztendőkkel játszották volt már ezelőtt“, mond ez.

replókkal. Ez előadásoknak volt hatása, hogy e darabokat lemásolgtatván az ifjak, midőn más vidéki városokba haza mentek, eljuttották őket. Ily előadások történtek Tordán, Déván, hol „nem újságok a magyar víg és szomorújátékok“, írja a M. Kurir.

Az iskolai előadások másik fészke volt Erdélyben a marosvásárhelyi ref. főiskola, hol több esztendei szünet után 1792 jun. 19-én újból megkezdvén az évfáradó előadásokat, ezek általános tetszést nyertek. Valami verses vígjátékot adtak elé s kivált egy ifjú annyira kitűnt, hogy bármely színpadon megállhatott volna.¹⁾

Igy hát az iskolai előadások voltak első ébresztői a magyar színészet iránti kedvnek s ezek kezdték legelőször szükségét éreztetni, melyek egyszersmind a múlt és jelen közt akkoriban fentartották a kapcsolatot s valóban az első színjátszók református deákok voltak. Azonban az életre hívás mégis a nyelv iránti érdeklődésből keletkezett.

Azok a törekvések, melyek a múlt évszázad végén a nyelv művelésére irányultak, okozták legfőképp, hogy a figyelem azon módok közt, melyek a nyelv művelésére legalkalmasabbak, a színészetre irányult, mint e módok egyik legfőbbikére. Mert ebben az időben az egész évszázad át elhanyagolt nemzeti érzés fölébredvén, ez legfőbb kincséül a nyelvet tekintette, a mint természetes is; s ez a meggyőződés a maga legtökéletesebb kifejezését utóbb Kölcsey e mondásában találta meg: „nyelvben él a nemzet.“ A nyelvnek, mint a nemzeti érzelem és lételeg legtökéletesebb kifejezőjének s mint ilyennek szükséges felkarolása és ápolása vörös fonálként vonúl át akkori nemzeti politikusaink és íróink összes működésén. Ha előszót olvasunk, az író első szava, hogy e művét „született nyelvéhez való szeretet“ sugallta; ez vezeti őket, hogy írjanak, fordítsanak, hogy ez által nyelvünket műveljék, nemesítsék, kiterjesszék „nemzetünknek dicséretére, dicsőségére, hasznára, gyarapodására“, mert mindenkiiben egyszerre élővé válik „nemzete nyelvéhez való szeretete.“ Ez az élő szeretet

¹⁾ M. Kurir. 1792. 937 l. „Lám hogy a magyar erre is alkalmas, mond a Kurir, csak hogy ezen igyekezetének első 'sengéjét az időnek valami viszontagsága meg ne rontaná, hogy utoljára tökéletességre mehetne.“ A kolozsvári r. k. piarista lyceumban még szerző emlékezetére is voltak iskolai színi előadások, voltak-e már 1790 tájt is, nem tudjuk.

egyszerre áthat nagyot és kicsit; ép úgy kiömlik a főúri író tollából, midőn valamit fordít, vagy a nyelv érdekében röpiratoz, mint a tanulókéből, kik iskolai társaságokat állítanak, nem jutalomért, sem más alacsony indulatból, hanem indítja őket „kedves anyai nyelvünkhöz buzgó“ szívök s főképen arra törekesznek, hogy munkájokból ez tűnjék ki.

A nyelvnek ez a buzgó szeretete, ez az általános és egyetemes lelkesedés hozatta létre a különféle nyelvmívelő társaságokat s ezekkel egyidejűleg merül fel a színészet kérdése is Magyarországon épen úgy, mint Erdélyben.¹⁾ Ebből a czélből szólalt fel a magyarországi 1790-diki kezdemények nyomán Erdélyben is Aranka György s fordult az országgyűléshez, hogy ez nyelvmívelő társaságot hozzon létre. Szinte csodálatos, mond ő, hogy a pozsonyi országgyűlés két törvényt hoz, hogy a magyarok magyar ruhába járjanak s állítsák nyelvmívelő társaság, mert hiszen ezek törvény nélkül is a legtermészetesebb dolgok s csak az a szomorú és szégyenletes, hogy ezekről nálunk törvénynek kell intézkednie. Azonban e határozatból indul ő ki jelenleg és sürgeti Erdélyben a társaság felállítását egy kinyomatott javaslat alapján, melyet az országgyűlés febr. 18-án meghallgat s tervét egy ápr. 15-én kiküldött bizottság javaslata alapján jul. 20-án elfogadja.²⁾ E bizottság latin munkálatában, melyet Aranka György eredetileg magyar nyelven írt meg, van szó az országgyűlésen először a színészetéről; ugyanis a II-ik részben, hol a társaság munkálkodásáról értekezik, a nyelv művelésének eszközei között, a végre, hogy a magyar nyelv egész Erdélyben közhasználatúvá tésésék, a 7-dik (y) pont alatt a színészetet első sorban ajánlja a felállítandó társaság gondjaiba.³⁾ Így került leelőször a színház az

¹⁾ V. ö. Erdélyi magyar hírvivő: „Egyik eszköze nyelvünk meg-maradásának a lenne, ha az leg-böcsösebb nyelv lenne az Uri gyülekezetbe és társaságokba, ha a játéknéző helyeken magyar nyelven lennének a víg és szomorú játékok“ etc. 1790. 45 l.

²⁾ Erdélyi magy. nyelvmívelő társ. fel-állításáról való Rajzolat az haza fels. Rendeihez. 1791 jan. 2. E munkálat 1791. febr. 18-án került a rendek elé. (1790/91-ik orszgy. j. k. 281 l.) Ápr. 15-én bizottság küldetett ki, melynek részletes jelentése Aranka tollából jul. 20-án elfogadtatott. (U. ott 368 és 574 l.) A deputatio munkálata a todalékban 131--137 l.

³⁾ Theatri Nationalis Ungarici erectio inter Curas Societatis primo loco commemoranda erat. Illam igitur inprimis prae oculis habitura erit.

erdélyi országgyűlés elé s pedig a nyelv művelésével és terjesztésével kapcsolatban.

Aranka, miután az idézett javaslatot az országgyűlés elfogadta, e munkálatot kibővítve magyar nyelven is kiadta, melyben az idézett latin mondat helyett e bővebb fejtegetés olvasható: „Egy magyar játzó színnek felállítását talán legelől kell vala tennem azok között az eszközök között, melyek anyai nyelvünk gyarapítására s közönségesítésére szolgálnak. Bizonyos, hogy legfőbb eszköz. És azért a társaságnak egy különös tárgya, a *hetedik tárgy*.¹⁾ Melynek végben vitele, úgy mint egy játzó-színnek közönséges kinyitása, jóllehet most elsőbe egyenesen a Társaság foglalatosságának tárgya nem lehet is, kötelessége léssen, mindazáltal ezt szemé elől el nem vetni, hanem az arra hajlandó személyeket felébreszteni és az igyekezőknek minden módokkal, munkálódással is segítséggül lenni.“²⁾

Igy látjuk tehát a színészet eszméjét a nyelv műveléssel kapcsolatban behatolni a köztudatba s megjeleníteni az országgyűlés előtt.

II.

1792—1793-ban.

Aranka György,³⁾ az erd. kir. tábla számfeletti bírása, ki 1790-ben az „Erdélyi nyelv művelő társulat“ alapításában sikerrel buzgolkodott, utóbb „titoknoka“ is volt, tehát épen a nyelv érdekében, „nagy szorgalmatossággal“ vala egy létesítendő színtársulat kérdése iránt is már 1790-ben. Ez ügyben írt Pestre Soos Mártonnak⁴⁾ is a többek közt 1792 jul. 8-án, ki jul. 23-diki válaszában az első alakulás küzdelmeiről érdekes adatokat közöl. E szerint az erdélyi buzgolkodók közül némelyek Kelemen Lászlóhoz, a pesti „M. Theatromi Társaság“ egyik tagjához írtak, hogy adjon a Kolozsvárt felállítandó

¹⁾ T. i. ő is épen úgy a 7-ik p. a. (g) említi, mint a bizottsági munkálat.

²⁾ „Erdélyi magyar nyelv művelő társaság.“ Kolozsv. 1791. Irta Aranka 1791. szept. 1-én (13-ik lapon).

³⁾ Szül. 1737, megh. 1817, márcz. 11.

⁴⁾ Ebben az időben orvostanhallgató volt Pesten, czéljához közel. Ő maga színész óhajtott lenni s 1790-ben a legelső kezdeményezők közt olvasható a neve. O írta: „*Etelka* v. a megszorított ártatlanság“ cz. darabot Dugonics regénye után (1792.) s utóbb pár színdarabot írt és fordított.

színtársulatra nézve véleményt. „Báró Nalázi József, Hunyadm. főispánja, e közben hivatalos ügyekben Bécsben járván, visszatérő útjában megállapodott Pesten és itt Soos Márton őt a színjáték ügyében többször felkereste.

Ez alkalommal, jul. 21-én d. e. 9—10 óra között, együtt felolvasták Kelemen László tervét, ki a következőt ajánlotta: hozzák le Kolozsvárra az 1792/93-diki télre a pesti színtársulatot, minek költségeit ő 29,044 rfrtra tette a beruházásokkal együtt.

Báró Nalázi magával hozta Kelemen tervét, hogy majd az 1792-dik év augusztusában összeülendő országgyűlésen „ahoz értő, és annak pártját fogó hazafiakkal közölje“ s egyszersmind megbizta Soos Mártont, hogy beszélje meg a színészekkel a télire Kolozsvárra lejövetel eszméjét. Soos Márton elé is hozta nekik, ők azonban télire Pesten akarván maradni s „téli Teátromot“ felállítani, erre nem vállalkoztak, annál kevésbbé, mert az országgyűlés csak augusztusban ülvén össze, az előkészületek úgy is annyira elhúzódnának, hogy a színházat jó móddal legfőlebb 1793 tavaszára vagy nyarára lehetne felállítani. Épen ezért Soos egyszerűbb módokat ajánl, melyek a következők: a Rhédey-háznál úgy is megvan készen az a terem, melyben a német színészek játszottak,¹⁾ ez, ha csak 120—150 Rfrtot lehetne is bevenni esténként, egyelőre elég volna. 1793-ban majd lehetne jobb színházat építeni s addig a téli játékok növelnék az erre való áldozatokra a hajlamot. A mi a színészeket illeti, ha a kolozsvári német színigazgató tud magyarul, 2 hó alatt eléggé begyakorolhatná az ajánlkozókat, Pesten is csak úgy ment a dolog, vagy pedig le lehetne kérni Pestről, Gr. Ráday Páltól, mint főigazgatótól 4 régi tagot ezek betanítására. De ha egyik sem lehetne, akkor az ifjabb mágnások közül bizonyosan találkoznék valaki, a ki úgy a tanítást, mint az igazgatást magára vállalná; ő legalább az ügyért annyira lelkesedik, hogy ha nem volna pályája végzéséhez oly közel, egészen ráadná magát s szívesen lenne kezdeményező Kolozsvárt; mert nem csak hajlama van hozzá, de némi gyakorlata is, melyet hozzáértők előtt magán körben be is bizonyí-

¹⁾ 1791 őszen és telén Divalt társasága játszott. Ennek tagjai közül kivált „Torner Leány-Asszony, egy szép jádzó Személy“ tetszett. (Hadi és más nev. Tört. V. 743 l.)

tott. „De, teszi hozzá egy sóhajjal, szinte késő már, tsak a világ ítéletére nézve is arról gondolkoznom“. ¹⁾

Br. Nalázi valóban magával hozta a Kelemen László-féle tervet, melynek tartalmát közelebbről is ismerjük. E szerint ő a társulatot 20 színészre számította, kiknek havi fizetése átlag 33—34 frt havonként, összesen 664, azaz egy évre 7968 frt lett volna. E mellett a színház napi költségei fedezésére fölvett néhány ezer s a színház építésére circa 18 ezer frtot. Ez utóbbi számadatokat forrásunk nem adja pontosan. ²⁾ E terv azonban „mind azért, hogy nagyobbban kiterjesztetik, mintsem ide Kolosvárra szükséges, vagy annak végbe vitele lehetséges volna, mind pedig azért, hogy Interestre kiadandó valami Kapitálist magában nem foglal“, ³⁾ tetszésre annál kevésbé lett, mert a színház épületén kívül magának az ügynek állandóságát nem biztosította. Talán e körülmények voltak okai, hogy e terv az 1792-ki aug. 21-én megnyílt kolozsvári országgyűlésen elé nem fordult.

A Soos Márton-féle javaslatot azonban főképen Aranka György buzgolkodására, mint egyszerűbbet és alkalmasabbat, néhány református tanuló ifjú felkapta s megvalósította. Ők, t. i. Fejér János, Kontz József, Sáska János, Fejér István, Jancsó Pál, Verestói Mihály, Fejér Rózália, Kis Terézia, Keszeg Terézia 1892 augusztus havában a királyi fő igazgató tanácshoz a következő kérelmet nyújtották be: „A magyar nézőjáték előadására egyesült nemes ifjak társulata látván azt, hogy a magyar nyelven írt vagy ezután írandó színjátékok a nemzeti és anyagi nyelv kimívelését nagy mértékben mozdítják elé: elhatározták magukban, hogy magyar színi előadásokat rendeznek, s a királyi főkormányt kérik, hogy számukra Erdélyben bárhol előadásokat tartani engedély adassék“. ⁴⁾

¹⁾ Soos Márton levele Arankához az akad. levéltár-ban Pesten, Aranka gyűjteményében. L kiadva Magy. Polgár. 1871. 140 sz.

²⁾ L. Fritsi Fekete Ferencz tervét, melyben a Kelemen-féle terv bíraltik. Erdélyi országgyűlési jegyzők. 1794/95. 358 I

³⁾ T. i. nincs benne a színház fentartására szükséges alaptőke felvéve, mely ennek hasznára állandóan kamatozzék.

⁴⁾ Az erd. kir. főkormánysszék levéltárában levő eredetiről kiadta Jakab E. „A kolozsv. nemz. szính. tört. 1792—1855. Magyar Polgár. 1871. 205 szám. A főkormánysszék elnöke volt ez időben Gr. Bánffy György, Consiliariusok: Gr. Batthyány Ignác, Br. Bánffy Farkas, Gr. Kemény Farkas, Br. Bruckenthal Mihály, Gr. Esterházy János Nep., Gr. Kálnoky Lajos, Gr. Teleki Lajos, Székely Dávid, Gál János, Szegedi József, Sotér János Mihály.

Ugyane kérelmet az említett ifjak az aug. 21-én megnyílt országgyűléshez is benyújtották. Ekkor a főigazgató tanács erről értesülvén, az okt. 1-sei gyűlésen Sándor János és Bedaeus Joáchim titoknokai által kérte a rendeket, hogy közöljék vele ezt a kérést, mert tudni kívánja, hogy ennek is tartalma ugyanaz-e? — addig határozatát fölfüggeszti. ¹⁾ Átküldetvén a kérés, a főigazgató tanács meggyőződött, „hogy az éppen azt a kérést foglalja magában, a melyet tettek a királyi Fő Igazgató Tanátsnak bé-adott könyörgő Levelek által, hogy tudni-illik ez Hazában a Magyar Nyelvnek, és az Ifiuságnak erköltse művelésére játékokat tsinálhassanak, melyre nézve a királyi Fő Igazg. Tanács úgy vélekedne, hogy a kért engedelem megadattathatnék, úgy mindazonáltal, hogy mindenkor előre megvizsgált játékokat adjanak elé, ne hogy azok inkább meg-vesztegetésére, hogy sem művelésére legyenek az erköltsőknek“. E határozatot a gubernator, gr. Bánffy György maga jelentette be az okt. 2-án tartott ülésen, melyet a rendek egyhangúlag elfogadtak. ²⁾

A fő igazgató-tanácsnak erre aztán szószerint kiadott engedélye így hangzik: „Nem ellenzi . . . azt, hogy a könyörgők, valamint a nemzetnek, úgy a nemzeti nyelvnek is nagyobb gyarapítására és pallérozására szolgáló erkölcsös játékokat itten Kolozsvár városában, s más helyiségeiben is ezen fejedelemségnek, minden akadály nélkül úzhesenek. Ezen szabadság mindazáltal úgy engedtetik meg, hogy a könyörgők, csak oly erkölcsös játékokat adjanak, melyek már előre megvizsgáltattak a könyvvizsgáló comissió által; a midőn valamely helységben játszodni akarnak, a helységbeli felsőbbbségnél magokat a nyeredő szabadság végett előre jelenteni el ne mulasszák.“ ³⁾

Igy meglevén az engedély, október havának vége felé Fejér János a kolozsvári főurakhoz folyamodott segélyért, „s ha szintén nem is mindegyiktől, de nagyobb részétől tiszta szívből felsegítette,“ — mondja gr. Bethlen Elek egy Kolozsvárról 1793 márcz. 13-án kelt levelében. Összegyűlt 770 frt., melyhez járultak gr. Bánffy György

¹⁾ Erdélyi országgyűlés jegyzőkönyve. XXII. ülés, 3. p. 322 l., „némely *Comediások* Néző Játékosok az Ifiuságnak erköltse nevelésére, és a Magyar nyelvnek művelésére Játékokat szándékozván tenni“ etc. szól az id. jegyzőkönyvi hely.

²⁾ U. ott. XXII. ülés, 6. pont, 339—40 l.

³⁾ Az erd. főkormányászek levéltárából közölte Jakab E. idézett helyen.

kormányzó 400 rfrttal, br. Wesselényi Miklós egy lóval, melyet Bethlen Pál gr. (generalis) megvett 112 $\frac{1}{2}$ rfrton (25 arany), gr. Bethlen Sándor 100 rfrttal, gr. Bethlen Lászlóné 15 arannyal (67 $\frac{1}{2}$ rfrt.), gr. Bethlen Pál 37, gr. Teleki László 25, gr. Bethlen Lajosné 18 és B. Alvintzyné 10 rfrttal.

„Talán ezen meghálálhatatlan fáradságu Fejér Ur többet is kaphatott volna, teszi hozzá Bethlen Elek, ha egy nagy hatalmu úr nyilvános ellenségekké nem vált volna, ki is azzal meg nem elégedett hogy a midőn Fejér János Ur kegyességeért esedezett, Szent Irásbeli Locusokkal kívánta a Játékoknak vétkes voltát megbizonyítani, és ezért véteknek tartotta azt is, hogy őket segítse, hanem közönséges Helyeken is beszéltette, hogy jobb lenne Sárba vetni a pénzt, mint őket azzal Haza Boldogulására törekvő fáradhatatlan igyekezetekben felsegítenni, s a Jól Tevőket csaknem excommunicalta.“¹⁾ Legnagyobb segítség főleg a gr. *Rhédey Mihályné* (gr. Bánffi Therézia) volt, a ki a saját házában levő nagy báltermet, melyben az előtt német színészek játszottak, egy évre díjtalanul engedte át nekik.²⁾

Látjuk tehát úgy az előbbi kérelmekből, mint az akkor gyakran ismételt egyéb adatokból, hogy a színjátékokat az anyai nyelv ékesítésére, terjesztésére és az erkölcsök formálására szolgáló eszköznek tekintették; azonban az engedély megadásánál lényeges körülménynek tekintették, hogy az első tagok csupa nemes ifjak valának, mert mint a „*Magyar Kurir*“ írta: „Tanto spectaculum est gratius, quanto honestior fecit.“

Valóban sokáig elve volt az első színjátszóknak, hogy csak nemes és philosophiát végzett ifjakat fogadtak magok közé. Nagy Lázár szerint társulatukat „köztársaság“-nak nevezték,³⁾ melyben az igazgató csak első volt, de nem főnök. Több újabb író azt állítja színészetünk e kezdő koráról, hogy Wesselényi Miklós br. lépett fel kezdeményezőként az által, hogy egykori bajtársát a Splényi gyalogezredből, Páködi

¹⁾ Bethlen Elek e fontos levelét l. „*Magyar Polgár*“ 1871. 140. sz. A „*Magyar Kurir*“ is megemlékezik ez adományokról, 1792. okt. 24-dikéről írja egy lelkes levelező Kolozsvárról, hogy a kormányzó 400, b. Wesselényi 300 és gróf Bethlen Sándor 100 frtot adtak. (1792. 88. sz.) Ki volt ez a heves ellenségek, nem tudjuk.

²⁾ Bethlen E. id. levelében. ³⁾ Kézirati tört.-ben l. Szính. levélt.

Kotsi Jánost ¹⁾ felhívta egy társulat alakítására, mit ez meg is tett. Ez, mint Bethlen Elek egykorú leveléből is láttuk, nem felel meg a valóságnak. A társaság első „előjárója“ Fejér János volt, ez a „meghálálhatatlan fáradsága“; „érdemes hazánk fia“ a maga „hózzá hasonlíthatatlan fáradságával“, sőt a Kotsi neve az első kérelmezők közt elé sem fordul. Ő volt tehát a kezdeményező István és Rózália testvéreivel. ²⁾

Nagyon sajnálatos, hogy e három testvér életéről közelebbi adataink hiányoznak. ³⁾ Annyit tudunk rólok, hogy némi vagyonuk volt, a háromszékmegyei Haraly községből származtak ki Tordára, s családok az ősi községben ma is birtokos. ⁴⁾ Közülök *Fejér János* (Haralyi) lépett fel kezdeményezőnek, a ki további tagok szerzése végett N.-Enyedre ment, míg testvérét, Istvánt Magyarországra küldte a hiányzó női tagok szerződtetése végett. A N.-Enyedre ment Fejérnek nem egészen bizonyos adatok szerint magok a tanárok ajánlották Örményszékesi Kontz Józsefet, Tordai Sáska Jánost, kikhez Verestói Mihály kolozsvári református deák, ⁵⁾ s a Fejér Istvánnal Magyarországról bejött Kis és Bajkó Therézia, továbbá Gálfalvi Keszeg Therézia, meg Gidófalvi Jancsó Pál, a később híressé lett magyar komikus csatlakozott. Ezek voltak az első folyamodók.

Gidófalvi *Jancsó Pál*, ki utóbb a társaság hírneves tagja lett, 1761-ben született Háromszéken, Gidófalván, s makacs, mérges természetű gyermek volt. 14 éves korában került a nagy-enyedi collegiumba, hol hat év múlva jó énekéért „cantus praeses“ lett. Egy

¹⁾ Kotsi neve így fordul elé Bethlen Elek levelében. O magát Kotsi Patkó Jánosnak írta. L. alább egy tiltakozását.

²⁾ Lásd különösen Váli Bélánál (A magyar színészet története. 197—200. l.). Váli tévedése abból ered, hogy Szacsvay Imre tárczáira támaszkodik, melyek pedig nem eléggé megrostált adatok alapján, különben nagyon becses följegyzéseket tartalmaznak. (L. „Magyar Polgár“: Kocsi P. Jánosról [1883. 289. sz.] és Gidófalvi Jancsó Pálról [265. sz. u. ott].)

³⁾ Csupán *Istvánról* tudunk annyit, hogy deák volt a kolozsvári reform. főiskolában 1790 tájt. Jegyzetben az áll róla a főiskola subscript. névsorában: „secularis factus.“

⁴⁾ Haralyi Fejér Domokos úr levele a szerzőhöz. (Kurtics. Arad -m.)

⁵⁾ A nev. névsorban deákként van bejegyezve 1790 körül, jegyzetben ez van róla írva: „Theatralista factus.“ Ebből az következik, hogy 1792-ben még deákoskodott. Török István igazg. szíves közlése.

alkalommal N.-Szebenben egy főurat temettek a d-ások, s ekkor éneke annyira megtetszett, hogy az odavaló reformátusok meghívták kántornak. Nem sokáig volt itt, a szászokat nem szerette, a kurátorral összeveszett, s visszament Enyedre deáknak, majd pedig tisztartó lett a vécsi uradalomban. 1792 nyarán egyszer gabonát szállított Kolozsvárra, s ekkor véletlenül találkozott Sáskával, a ki elbeszélte, hogy magyar színjáték állításán törik a fejüket, s ismervén Jancsó éneklő képességét, rábeszélte, hogy álljon közéjük. Jancsó, kire főleg az a hazafias czél hatott, melyet akkor hangoztattak, elmegy egyik próbára, maga is énekel, Fejér igazgató ebédre hívja, s fölcsap színésznek. Ettől fogva nagy híré komikus lett, s pedig főképen azért, mert míg a természet épen e szakmára teremtette, ő nem akart az lenni; komikus szerepeit mindig komolyan vette, sőt haragosan, bizonyos komoly hévvel játszott, mi által a jellem komikumát csak annál jobban, annál természetesebben kiemelte. Negyvenhárom évi színészkedése után 1836-ban lépett fel legutoljára Kolozsvárt a „*Csörgő sapká*“-ban mint Mandolino halász, 74 éves korában. Midőn játék után kitapsolták, annyira meg volt hatva, hogy csak ennyit bírt mondani. „Jó éjszakát!“ Élete végén gr. Kemény Samu volt legfőbb pártfogója. Legjobb szerepei voltak az említett Mandolino, Kalb a „*Fortély és szerelem*“-ben, Hippeltanz az „*Epigramm*“-ban, Pedrillo a „*Formenterai remeté*“-ben, Köppencs „*Igazházi*“-ban, a siket iskolamester az „*Ujhold-csárnapai gyermek*“-ben. Meghalt szélütésben 1845 decz. 2-án esti 6 órakor. ¹⁾

¹⁾ Életét lásd Gyulai Páltól „Az első magyar komikus“ (Vázlatok és képek II k.). Megható kedvességű rajz. Gyulai utolsó felléptét 1835-re teszi, de bárha lelépése idejét feljegyezve nem találtam, 1836-ban még játszott, az bizonyos. Nehány kedvezőtlen megjegyzés olvasható róla *Honművész* 1834. 455 l. Mint Berengar a Birch-Pfeiffer „*Tigris Róbert*“-jében „úntató vala, de saját szavai szerint :

Az idő szül, ront, temet !

Jancsó erről mit tehet ?

L. még 1836. 374 l. a hol „hajdan kedvelt“-nek van mondva, 415, 520, 551. l. Életéről pár jellemző apróságot Néb Mária után feljegyzett Szacs vay Imre „G. Jancsó Pál.“ (Magyar Polgár. 1883. 265. sz.) „*Elmés régrendeleté*“-t kiadta Jakab Elek. (U. ott. 1884. 14. sz.) Nevezetes munkásságából az is, hogy teljes színlap-gyűjteményt állított össze a társulat előadásairól, melyeken az előadásokat jegyzetekkel kísérté, de fájdalom, ma már e gyűjtemény csak töredékes az Erdélyi Múzeumban. Szomorújelentése a Kemény József gyűjteményben

Az így összeállott színésztársaság nov. 11-én nyitotta meg előadásai sorát „*A titkos ellenkezés vagy Köleséri*“ cz. eredeti darabbal, posse-val, mint akkor nevezték, melynek azonban ma úgy színlapja, mint szerzője ismeretlen. Ez előadáson az első magyar szót Kotsi Patkó János mondta ki, a ki csakhamar a színtársaság legnevezetesebb tagja lőn és 1793—1808-ig igazgatója. Életét Czelesztin színésztársa írta meg egy kis füzetben 1830-ban Kolozsvárt. E szerint 1771-ben Derecskén (Biharm-m.) született, szülei 1780-ban Kolozsvárra költözvén, őt egyrokona Sárospatakra vitte tanulni, de a szülők féltvén a távolban, haza hozták, s ezóta Kolozsvárt tanult az ev. ref. főgymnasiumban ¹⁾, honnan a Splényi-féle gyalogezredbe lépven, tiszthelyettesi rangot (cadét) nyert ²⁾. Betegsége miatt korán ott hagyta a katonaságot, s az idősb br. Wesselényi Miklós ismeretségébe jutván, ez őt arra buzdította, hogy színészsze legyen. Így csatlakozott a csak imént összeállott társasághoz, melynek Fejér János után igazgatója lett, s utóbb 1795-től a báró megbízásából az maradt 1808-ig. Kotsi társainál tanultabb, tapasztaltabb volt, mint ilyen, ismerte a színészet művészi fontosságát is, s a helyes szempont szerint mérlegelte. „Hazája s nemzete virágzását, ízlésbeli csinosodást, érzést, s anyanyelvünk nemesítését vevé a színészet céljául.“ Őt különösen a művészi dicsőség is lelkesíté pályáján, példányképül egy Roscius, egy Garrick lebegett előtte. Előbb német írók bírálatait, közöttök a Lessingéit is olvasá, majd a franczia, görög és angol nyelvet tanulta meg, s eszközök gyanánt mívelte a rajzolás, festést és zenét. „Nehogy egy Camillust összezavarjon egy csapat székben hadarászó tizedessel — a mint Shakespeare mondja — festeni,

(Erd. Múz.), honnan halála napját vettem. A szomorú jelentés 83 évesnek mondja, e szerint 1762-ben született. Utolsó éveiben a temető kapuja mellett lakott, onnan is temették el.

¹⁾ Az ev. ref. főisk. jegyzékében *Johannes Kotsi*-nak írva 1914 sz. a., 1780—90 között volt tanuló. Török István igazg. szives közlése.

²⁾ Kotsi életét az idézett munkán kívül l. Társalkodó. 1833. 406 l. a Czelesztin-féle füzet alapján, továbbá Szacs vay Imrétől: Kocsi Patkó János (Magyar Polgár. 1883. 289. sz.). Szacs vay téved, midőn azt állítja, hogy Wesselényi Kocsival egy ezredben szolgált, mert Wesselényi a b. Barko-féle huszárezredben volt lovas-osztályparancsnok, s kilépett 1795-ben. (Szül. 175.) decz. 11., megh. 1809. okt. 25.) V. ő Szilágyi Fer. Idősb B. Wessel. Miklós. (Értekez. a tört.-tud. köréből. V. k.) Szacs vay tévedését Rác z Sándor hibás közlése okozta. L. Emléklapok egy agg színész életéből. 1856. 17. l.

s rajzolni kell tudnia (a színésznek), hogy mint Prometheus, képes legyen minden helyes situatiót, s testállást híven megadni: nehogy egy Hunyadi magas homlokáról lefénylő csöndes nagyság s hős tekintet, a tudatlan s kontár színjászó által összezavartassék egy dúrva közkatonáéval; musikát kell tudnia, hogy az érzés szelidüljön s könnyen hozzá símuljon a sokféle történetekhez.“¹⁾

Ezekből az látható, hogy Kotsi sokoldalú tudományos és művészi irányú képzés által igyekezett magában az embert és színészt kiképezni; de tudása és érzései fejlesztése mellett „végre csak a természetben s annak pszichologiai isméréiben találta legnagyobb iskoláját s a színészet s színjászó előléphetésének alapját.“ Midőn maga ennyire jutott, tanítani kezdé az egész társaságot, leszoktatá társait a beszédben és tartásban az erőlködésről és feszességről; „ezeket a legrútabb hibáknak tartván a színjászóban, az egyszerű természetiséget s őszinteséget tanította: ő fejtette ki a declamatió-
nak azon kényes pontját, — mely ellen leginkább vét a színjászó — hogy a periodus az accentusnak mindenkor alája van rendelve. Iskolájának foganatját örömmel látta a haza, több akkori nevezetes remek színjászóban, különösen Kotsi széplelkű s jeles elméjű hitvesében, Fejér Rózáliában, kit mind tiszta énekére, mind helyes játékára nézve egy színészné se mult feljül. Ott állott Kotsi idejében a színészet, classicitására s műveltségére nézvést, hova magyar társaság még nem jutott. Öneredetisége által is megérdemlé Kotsi a művészi nevet: ő nem utánzott, nem másolt senkit; s azért lőn pályáján nagy és halhatatlan.“

„Középtermetű, jól alkotott férfi volt, arczvonásaiból komolyság túkrözék; társalkodása nemes, igaz, szemérmes és csendes, modora emberbecsülő; játéka annyira természetes, hogy kezdetben szinte alig tetszett, annyira nem tűnt fel művészinak; tagjártatása nemes és ízléses; arczjátéka teljesen visszatúkrözte a játszott személy jellemét, melynek alakítása egészen hatalmában volt.“ Ifjabb éveiben ifjú hős szerelmeseket játszott s legjobb szerepei voltak: Embergyűlölő, Hamlet, II. Fridrik, Molay Jakab, Valtron gróf, Slenszheim generalis és Odoardo (Galotti Emilia). „Ezekben s több ezekhez hasonlóknban, maga által egyedül, így lett ő a művészi nevet

¹⁾ V. ö. Csokonai Vitéz József: Zsebkönyv. 1831. Kolozsvár.

igazán megérdemlő eredeti classicus színjátszó, természeti rendeltetése s elméleti tehetsége után.⁴

Működésének jelentékeny oldala, hogy az akkori szegény műsort színdarabokkal igyekezett ellátni. Eredeti művei a következők: *A virtus gyakran szenved*, érz. j. 4 f. *Forgács Balázs*, v. a tronusz, a haza híve, nemz. j. 5 f. *A havasi juhászleány*, énekes j. 2 f.¹⁾ *A contractus*, v. az elváltozott leánykérők, én. j. 2 f. *A tündérek*, én. j. 3 f. Fordításai: *Inkle és Járíró*, én. j. 3 f. írta Eckartshausen, zenéje Schinktlől,²⁾ *Égi háború* v. a koldusdeák, én. j. 2 f. írta Weidmann F., *A falusi borbély*,³⁾ én. j. 2 f. írta Schenk (zenéje Schmidttől), *A helytelen szemérmesség*, v. j. 4 f. írta Kotzebue, *Falusi testvérek*, v. j. 5 f. Jüngertől, *Galotti Emilia*, sz. j. 5 f. Lessingtől, *Borostyánkoszoru*,⁴⁾ színj. 5 f. Zieglertől, *Arandó és Miranda*, v. j. 3 f. E. Sz. G.-től. Ámde Kotsi tevékenysége ezzel még nincs kimerítve; e mellett ő jegyzeteket gyűjtött a színészet történetéről, melyekből egy terjedt mű vált volna, azonban nem készítette el. Jegyzeteit utóbb a színészetben egyik tanítványa, Göde István, a Kotsi által följegyzett kútfőkből kiegészítve részben közreadta 1846-ban.⁴⁾ A többi rész aztán sohasem jelent meg, pedig Göde a magyar színészet történetét is meg akarta írni részben e jegyzetek nyomán; azonban a forradalomkor Maros-Vásárhelyt csatlakozott Bemhez s a vizaknai vereség után fogságba esvén, íratai elpusztultak s ezek közt Kotsi jegyzetei is.⁵⁾ Kotsiról Göde is a legnagyobb elragadtatás hangján szól. Ő, mond, „honi színészetünk bölcsőjénél annak férfikorát már elérte, saját erején fölemelve magát, ismereteit kiművelve“ etc. „E nagy ember, ki színpadi kiképzettségben koránál,

¹⁾ Megj. Debr. 1799. 44 l. Ehhez a zenei részt is ő írta.

²⁾ Ez volt az első nagyobb rendszeres daljáték.

³⁾ és ⁴⁾ p. a. megvan a pesti nemz. szính. kvrtárában Budapesten. *A falusi borbély* kéziratban az Erd. múz. kvrtárában.

⁴⁾ Színfűzér mint nyugdíj. Kocsi jegyzetei, s a bennid. írók után szabadon szerk. Kolozsv. 1846. I. évi foly. Több nem is jelent meg. A Kocsi által használt kútfők megismertetnek az ő tanulmányaival, ezek: 1. Histoire du Theatre grec. 2. Essai historique sur l'art dramatique. 3. Brumoy P. Parfait sur les theatres grecs. 4. Ifj. Anacharsis utaz. 5. Pausanios: Vita Aeschilos. 7. Rollin: Histoire acien. des theatr. 8. Lessing: Leben des Sophokles. 9. Hor. Ars poët. 10. Plinius. 11. Valer. Max etc. etc.

⁵⁾ Göde levele K. Papp Miklóshoz. Tört. lapok. II. 943 l.

keveset mondva, fél századdal élt előbb, ki Tháliának valóban avatott papja volt, s mint különben vagyonos nemes... a színi pályát hivatásból választá.“ Ő élőszóval tanította már akkor mindazt színésztársainak, a mit utóbb könyvek és bírálatok írtak; de míg hona művelődésének élt, korának sötétségén, mely a színészetet kicsinyelte, nem sóhajtozott, hanem küzdött a pálya emelésén s vígasztalást merített abból, hogy a színészet történetének tanulmányozásába merült.¹⁾

Neje. *Fejér Rozália*, az első magyar színésznő Erdélyben, fiatalon lépett e pályára két fiútestvérével együtt. Életéről semmi közelebbit nem tudunk, de már a kortársak dicséretét megnyerte. „Jó maga Viseletét, Szépsége Szemlélőinek annál kedvesebbé teszi“, írja róla 1793-ban Bethlen Elek gróf. 1793 végén lett Kotsi neje s mint ilyen, különösen kedves és tanulékony növendéke volt férjének, kivel együtt 1808-ban ő is visszalépett, habár nem is véglegesen, a színpadtól s M.-Frátára költözött. Meghalt 1829 aug. 4-én. Székelyné, Ungár Anna, a ki 1806-ban lett színésznő Kolozsvárt, tanítványa volt Kotsinének s ő mint ekkor „a szenteség, a tiszta ártatlanság, a homálytalan erkölcs s a játszi csapodárság személyesítője“, mint a közönség legünnepeltebb kedvence, háláját írta le az által, hogy 1829 aug. 10-én egy műkedvelői jótékony célú előadás alkalmával gyászba öltözve jelentette be a Fejér Rózalia halálát, s egy emlékkölteményt szavalt el. „Feljülhaladta — így szólt a többek közt — a boldogultnak jó születését az akkor hanyatlani kezdett nemzetünk nyelve pallérozásának felsegállítására tett áldozatja, melynél fogva ő életének szép tavaszát játszó színünknek ajándékozta, és míg ebben foglalatokodott, mind a két magyar hazának meglegedését volt szerencséje megnyerni.“²⁾

¹⁾ Göde id. műve. 6 l.

²⁾ E rövid necrológ annak idejében nyomtatásban is megjelent. Ujból kiadta Gyulai Pál figyelemzetéséből Turcsányi Imre és Jakab István: Játékszíni Zsebkönyv, 1859. Az emlékköltemény első sorai ezek:

Magyar játszó színnek első disze! néked
 Üressen maradott théátrális széked,
 Melynek dicsőségét előre kezdetted,
 Tökéletességre legelőbb vihetted
Fejér Rozália Músák tanítványa,
 Magyar Horizontnak első Szívárványa,

A társaság életének első évéről nagyon kevés az adatunk. Egyike a legérdekesebbeknek, hogy már 1793-ban állandó színház építését tervezték s e végből helyért folyamodtak Kolozsvár városa tanácsához. A tanács Lukács József senatort bízta meg, hogy a helyet velök egyetértve kiszemelje s e végre megállapodtak, hogy a régi várda és a piaczi templom közti szabad helyen egy 8 öl szélességű és 14 öl hosszúságú játszószínt építenek, egyelőre fából. Az építésre 1793 jun. 24-dikén beadott kérelmükre nem ugyan a tanács, hanem Lukács József senator engedélyt adott s a szükséges fák egy részét oda is hordták. Azonban ennek, midőn jul. 6-án az ügy a tanács elé került, a kath. egyház gondnoka, Kolozsvári András, ellene mondott; ezért a tanács az építési engedélyt megvonta s a piacra hordott fák elvitetését megrendelte.¹⁾

Ekkor szept. 2-án Haralyi Fejér János és Kotsi János megújítják kérelmüket, hogy a magyar-útczai kis kapú fülötti bástya, a mellette levő vár kőfalai közti helylyel adassék nekik át, melyet kellően felépítvén, addig maradjon csak kezökben, a míg a befektetett pénzt visszakapják, aztán kezelje a tanács, de más mint színházi czélra ne használhassa. A tanács a két kérelmező mellé András Antal, Szatmári György, Deáki F. Sámuel és Bartha Mojzes tanácsosokat küldte ki, hogy a tervről bővebb jelentést tegyenek.²⁾ E jelentés a tanács későbbi jegyzőkönyveiben nem található, úgy látszik a közeledő 1794-diki országgyűléssel az építés tervét abban hagyták.

Ebből az időből színlapjaink teljesen hiányozván, zsebkönyvet itt kiadni még nem lévén szokásban, az előadott darabokat meg

Természetes játszás győző mesteriségét

Az erkölcs és virtus hódoló szépségét

Tanitottad, — hazánk ó kedves leánya!

Már az emlékezet gyászos maradványa.

Tartandó emléked megmarad — megmaradt,

Mig tavasz előzi földünkön a nyarat.

¹⁾ „Mivel az elintézett jádzó hely félelmesnek, és prejudiciosumnak esmér-
tetik lenni, nem tsak a Publicumra nézve, lévén a városban a mostani Környü-
állásaihoz képeest sokkal nagyobb concurrentia mint eddig, (t. i. a gubernium-
nak 1791-ben Szebenből történt ide átköltözése miatt) hanem a Piatzi Nagy
Templomra, s annak kerületében lakókra nézve is“ — mondja a városi jegyző-
könyv, 1793. 119 l.

²⁾ U. ott. 176. l.

nem határozhatjuk, csak egy nehányról tudjuk, hogy mikor adták elé. Annyi bizonyos, hogy kezdetben hetenként csak egy, utóbb 2—3 előadást tartottak s olykor pár hét is eltölt egy-egy új darab előkészületeivel. A repertoriumot részben az enyedi ifjak által már előadott darabok kézíratai, részben már elébb nyomtatásban megjelent fordítások s a pesti színpad műsora szolgáltatatták. Biztos tudomásunk csak a következő előadásokról van:

1793 márczius 5-én (először), 10-én (másodszor), aug. 11-én (harmadszor) adták: *A gyermeki szeretetnek ereje* cz. darabot. Érzékeny játék 5 felv. Németből szabadon ford. *Bartsai László.*¹⁾

1793 márcz. 3-án adták: *Negyedik László*, nemzeti szomorú-játékot 3 felvonásban. Irta *K. Boér Sándor.*

1793 márcz. 19-én Gr. Bánffy György kormányzó nejének Gr. Palm Josephának nevenapjára adták: *A nemes jöltevő* cz. érzékeny játékot 1 felv.-ban egy más kisebb darabbal együtt, melyekben a szerepeket műkedvelők, a főigazg. tanács hivatalnokai játszották: *K. Boér Sándor*, *Bartsai László*, *Fikker Ferencz* (tiszteletbeli accessista a bányahivatalnál), *Horváth József* (törvényszéki jegyző Kővárvidéken), *Kászoni Dénes*, *Horváth Ágoston* (második orsz. gubernialis cancellista.)

1793 máj. 20-án *A formentérai remeté-t* (Érz. j. 2 felv.) adták. Németből Kotzebue után szabadon az erd. játszószínhöz alkalmazta *K. Boér Sándor.*²⁾

Jó formán ennyi az egész, de nem kétséges, hogy az Erdélyi játékos gyűjtemény többi darabjait is előadták. A rólok ebből az időből ismeretes adatok közül *Bethlen Elek* grófnak 1793 márcz. 13-án kelt s már idézett levelében az első előadásról ez olvasható: „Távol volt ugyan ezen első játék a Tökéletességtől, de a mit az ók emberi Erejek ki nem tölthetett, azt Hallgatóinak nagyobb Részekbe Hazájához való szeretete kipótolta.“³⁾

Ugyan ő egy becses ismertetést is közöl a játszó személyekről a következőkben: 1. *Haralyi Fejér János* Ur; a Ns Társaságnak

¹⁾ Brandestől.

²⁾ Ezeket az adatokat l. az Erdélyi ját. gyűjteményben az illető daraboknál.

³⁾ Id. helyen.

Előljárója. A tréfás Játékokban az egész közönségnek meglegedésen felül játszik. 2. *Őri Filep István* Ur; ¹⁾ Magyarországon is ditséretes jádzásain kívül arról is nevezetes, hogy maga Vagyonkájából is a Magyarországi Társaságnak 60 Rfrtokat fel áldozott. 3. *Pákdői Kotsi János* Ur; előbb a Splényi Gyalog Regimentbe Cadett; Őri Urral edgyütt érzékeny Jádzásáról az Uj Módi Gonosztevők Hallgatóinak könyvhullatásai bizonyságok. 4. *Örményszékesi Kontz József* Ur; ez is meg becsülhetlen Tagja a Társaságnak, melyet vigjátékokban szüntelen bizonyít. 5. *Tordai Sáska János* Ur. Reménységet nyújtott Szemléelőinek, hogy még hasznos Jádzó Személyt várhatnak belőlle. 6. *Haralyi Fejér István* Ur. Az Előljárónak Testvére; e volt künn Magyar Országon Leányokért, kik e következők:

1. *Fejér Rosalia* k. Asszony. Jó maga Viseletét, Szépsége Szemléelőinek annál kedvesebbé teszi. 2. *Theresia* ²⁾ Leányasszony Magyarországról hozatott; telyes Megelégedésével jádzik a közönségnek. 3. *Keszeg Theresia* Leányasszony. Még tsak vagy kétszer jelenvén meg a közönség előtt, itéletet nem érdemel. Voltanak még Magyarországról két Leány Személyek: *Susanna* k. Asszony, a ki valósággal legjobban játszott; de mérgessége a Társaság előtt már türhetetlen volt; mely annyira ment, hogy a Játékközbe is meg mérgelvén magát, ki jönni nem akart. Tartván azért a Társ. tölle, ne hogy többször nagyobb Szégyent valyon, hozzá járulván még rosz Élete is el bocsáttatott. *Julianna* Leányasszony. E vissza vitetett, melyért a Társaság az Egeknek Hálákot adhat.

Reménységünk vagyon már, hogy ezen Társaság enekutána még jobb lábra állván, hasznára lehet az Érdemes közönségnek. Igaz ugyan, hogy most előbb költségek sok; de még is Egek fáradozásokat megszentelik, melyet szivemből is ohajtok. ³⁾

¹⁾ Ori Filep István Pestről jött, a Kelemen-féle társulattól s már 1792-ben a kolozsv. társulatnál találjuk, a pesti 93-iki névsorban nincs benne már. Soós Márton is ajánlja őt a többek közt 1792 aug. 26-ról Arankához írt levelében. Okt. 13-án azt írja, hogy úgy hallja, hogy mintegy 4 héttel előbb egy tagjok a többi hire nélkül ment be Erdélybe. Ez a tag Ori Filep István volt. (Figyelő. 425. l. III. 1873. Závodszy K.: „A magy. színészet történetéhez.“ Bayer: A nemzeti játékszín tört. I. 74. l. Magyar teatrumi zsebkönyvecske. 1793.)

²⁾ Bajkó Thérézia. Verestói Mihályt csudálatos módon nem említi.

³⁾ Bethlen Elek levele. Reform után Magyar Polgár. 1871. 140 sz.

Kazintzy Ferencz ugyanez időből azt írja rólok: „Az 1791 (?) Kotsi János alatt felállott Erdélyi magyar Játszó Társaság sokat keresett volt, de a játszóok gondolatlan költségek miatt annyira jutott, hogy senki sem ígérhetett nekik egyebet mint eloszlást.“¹⁾

III.

1793—95-ig.

Ez az adósságcsinálás már Fejér János alatt megtörtént s 1793-ban 1800 frtra ment. Ekkor Kotsi 1793 szept. 15-én apja, József, segítségével kifizette ezt az összeget s aztán őt választák meg igazgatónak. Kotsi ugyanekkor megvette a Divalt német színjátészó díszleteit 90 frton, a ki még 1791-ben itt német előadásokat tartott, de most a hazafiúi lelkesedés hatása alatt föl hagyott vele; az apjával kivételett Pataki Sámuel-féle ház emeletén az új „bál és comédia“ teremben 1100 frton két páholy sort csináltatott s ruhatárt szerzett be 6000 frton. Ekkor új szerződésre lépett a tagokkal. E szerződést szószerint nem ismerjük ugyan, de tartalma az volt, hogy Kotsi Józsefet²⁾ és fiát, Jánost, a színházi összes felszerelés és berendezés tulajdonosának, Kotsi Jánost előljárójoknak elismerik, felmondás nélkül el nem távoznak, sem új játékszín nyitására nem folyamodnak.

A tagok azonban nem sokáig voltak békében Kotsi szigorú igazgatása alatt s már 1794 január elején panaszt emeltek a főkormányzék előtt nem ugyan ellene, hanem apja, József, mint a színház tulajdonosa ellen. A főkormányzék febr. 3-án 728 sz. a.³⁾ a fennálló zavarok elintézésére kiküldte Cserei Farkas secretariust és Bertalan János városi főbirót. A főkormányzéknek azonban még más panasza is volt Kotsi ellen. Ugyanis néhány unit. deák, a kik szerepeket másoltak még Fejér János igazg. idejében, viszont egy más hitelező 100 szál deszka árért panaszt adtak be a főkormányzékhez, mely Cserei Farkast és Lapka János vár. szolgabirót bízta meg az adósság behajtásával. Fejér 1794 jan. 25-én Cserei Farkasnak adott válaszában azzal mentegetőzött, hogy a színházat Kotsi vevén meg,

¹⁾ Erdélyi levelek Desewffy Józsefhez. Történelmi Lapok. 1874. 35. l.

²⁾ Ez időben városi adószedő (collector volt) s a Pataki Sámuel féle házban a bálók tartásának jogát is bírta pár éven át 1793 őszétől fiával együtt.

³⁾ Kolozsv. vár. levéltárában levő eredeti íratról.

övé a tartozás is. Ekkor Lapka a Cserei irásával Kotsi Jánoshoz ment, ki elolvastván az íratot, azt felelte, hogy ő ezekkel nem tartozik, a deszka árát már egyszer kifizette, midőn a színházat megvette; neki a gubernium nem parancsol, Cserei Farkas sem, fittyet hány reája. Lapka bejelentvén e sértő választ, a főkormányzék ugyancsak idézett átiratában a városi tanácsnak elrendelte, hogy ez ügyben vizsgálatot tartson. ¹⁾ A tanács febr. 10-én a vizsgálatot Deáky F. János és Szathmári Pap János szolgabírákra bízta, kik febr. 15-én és 18-án kihallgatták Kotsi Jánost, Keszeg Teréziát, Sáska Jánost, Kontz Józsefet és Steinbak Sebestyén aszt. legényt, kik a Lapkával való beszélgetésnél jelen voltak, s egyértelműleg az vallották, hogy azt mondta ugyan Kotsi, hogy sem a gubernium, sem Cserei Farkas nem parancsolhatják meg neki a nevezett adósságok kétszeri kifizetését, de a neki tulajdonított sértő szavakat nem használta. Deáki és Szatmári a felvett jegyzőkönyvet febr. 19-én beadván a tanácsnak, az ügy ezzel befejezést nyert s ugyancsak egyelőre a belső viszályok is elsimúltak. ²⁾

Azonban a béke most sem soká tartott, s már 1794 jun. 24-én a társaság tagjai, élükön Fejér Istvánnal, a volt igazg. testvérével, új folyamodást nyújtanak be úgy a guberniumhoz, mint a városi tanácshoz, egyszersmind titokban új játékszín megnyitását tervezték, s felmondás nélkül a játszást abba hagyták. Előadják kérelmökben, hogy a főkormányzékától s az országgyűléstől nyert engedelemből már 2-ik éve, hogy a játszó színt megnyitották, s Kotsit tették igazgatóvá; de ő díjait nem fizeti, sőt Pestre akar menni új tagokért. Kéri tehát, hogy mivel a ruha- és könyvtárt együtt szerezték, s az engedélyt együtt nyerték, továbbá Kotsi a páholyok árát előre fölvetve, adassék át a színház nekik ez összeg pótlásában az 1794-dik év végéig ³⁾, mert ők tovább az ő igazgatása alatt nem maradnak.

Ugyanegy napon velök Kotsi is benyújtotta mindkét helyre folyamodását, melyben kéri, hogy mivel a tagok a kötött szerződés

¹⁾ 728. gubern. szám.

²⁾ Kolozsvár v. tanácsi jegyzőkönyve 1794. 149 pont s u. ott a levéltárban a kihallg. jegyzőkönyv 5154. sz. a.

³⁾ Jakab Eleknél id. helyen és Városi jegyzők. 1794. 579. Jakab Elek id. helyen, s a tanácsi jegyzőkönyv is, bár homályosan, úgy szól, hogy Kotsi „a Theatrum általadására szoríttassék.” Ez azt tenné, hogy tehát nem csak az év végéig.

ellen öt fejöknék ismerni nem akarják, erre szoríttassanak rá, mert hiszen a szabályok a főkormányások tudtával készültek; más részt pedig, mivel csak egy játzó színtre nyertek engedélyt, ez ruháztassék az ő személyére, egy újnak felállítása pedig meg ne engedessék, mire ők titkon törekednek. ¹⁾

A tanács e panaszokra azt határozta, hogy a szintársulat vádjaira Kotsi feleljen elébb a jövő tanácsülésig, addig is azonban játszani tartoznak, s a befolyó jövedelmet tegyék le Deáki F. János szolgabíró kezeihez.

Kotsi János helyett apja válaszolt, kijelentvén, hogy a tanácsnak nem engedelmeskedik, „mivelhogy a Theatrum maga pénzin szerzett és vett tulajdona, nem különben a köntösök is.“ E tanácsülésre az apa maga is megjelent, viszont a tagok képviselőtében Fejér István is jelen volt. Ez utóbbi különösen azt hangsúlyozta, hogy a színházat már csak azért is meg kell újból nyitni addig is, míg az egyenetlenség megszűnik; mert ők, mind pedig a közönség az a része, mely a páholyok árát egy évre előre kifizette, megkárosodik. Erre azt felelé Kotsi József, hogy ő csak az erőszaknak engedve nyitja meg a színházat, mert a pártos tagok már fogadtak is játzó helyet, s választottak is magoknak új előljárót; a szerződés ellenére minden hír nélkül a játszásról lemondtak, s fölszólításra sem akartak megjelenni a csötörtöki játszásra (jun. 26-ára).

A tanács Kotsi József és János ellen határozott, s megrendelte, kivált az évi és havi előfizető közönség érdekében, hogy Kotsi József leltár mellett a ruhákat adja ki, a színházat nyissa meg, s ennek végrehajtására kirendelte Lapka János és Deáki János szolgabírákat, ez utóbbit megbízván a jövedelmek kezelésével is; ellenkezés esetében pedig Kolozsvári András főbíró e határozatot erőszakkal is hajtsa végre. ²⁾

Erre Kotsi János a jul. 1-sei ülésre protestatiót ad be ³⁾, melyhez a páholybélőknek egy nyilatkozatát csatolja, kik ebben kijelentik,

¹⁾ Kolozsv. tanácsi jegyzők. 1794. 580 sz. és Jakab E. id. helyen.

²⁾ U. ott. 592. szám a.

³⁾ Az érdekes írat, melyből egyszersmind a Kotsi mérész, határozott, katonás jellemé érdekesen tűnik ki, szószerint a következő: „Én Patkó Kotsi János, a Jádzó-Társaságnak Előjárója, per modum et formam solemnium Protestationis et Reclamationis, a Tkts Nemes Magistratus előtt alázatosan jelentem, hogy

hogy a bérletek jun. hó végével lejárván, ők nem károsodnak, vagy ha igen, arról lemondanak, s kéri hát, hogy a tanács a Kotsi ellen hozott határozatot vonja vissza. ¹⁾ Egészen másképen hangzik a Kotsi protestatioja, melyben határozottan követeli az igazságtalan határozat visszavonását, szükség esetén fegyveres ellentállással is fenyegetőzik, s ismervén jellemét, nem kétséges, hogy szavának áll, mintsem megengedje, hogy játzó-színébe behatoljanak.

A tanács, kivált a páholybérlők beadványára, előbbi határozatát, mint tárgytalant, visszavonta, s addig is, míg a társaságban a per tart, „Kotsi János eő kegyelmének a maga Theatrumán lévő szabad dispoititiojá“-t megengedte. ²⁾

Ennél sokkal helyesebben intézkedett a főkormányzék a hozzá benyújtott folyamodásokra. Ugyan'is jul. 3-án az egyenetlenségek meg-

mivel a Jádzó színen való előfizetés a mostan elmúlt Szent-Iván havának kimenetelével megszűnt és Holnaponként való előfizetésében senkinek is kára nem foroghat, azon Nagyméltóságos Rendekkel pedig, kik a Jádzó-színen a Losikot (páholy) tartják, a dolgot úgy eligazítottam, hogy a míg magam nem fogok jádzani, mind addig minden kedvetlenség nélkül a Játékok nem tartását fogják szenvedni, sőt magokat egyenesen is kinyilatkoz'atták, hogy valamедdig én magam nem fogom a szokott Játékokat tartani, mind addig a Jádzó-színben nem is kívánnak megjelenni, melyek szerint, minthogy a Holnaponként való előfizetőknék, az Holnapnak bételésével semmiképpen károsittatások nem következhetik, a Losikot magoknak kifogadott Méltóságok pedig a Játékok halasztásába, az én megjelentetésemig kedvetlenségeket nem fogják tartani, azért ha az szokott Játékok elhalasztatnak is az én magam jádzásomig, abba a Publicumnak semmi kára vagy fogyatkozása nem fog következni; a Játékra kívántató köntösök pedig, úgy a Játék-szín is minden készületeivel az én sok fáradsággommal, halmozott köl-téseimmel készülvén és vitettetvén tökéletességre, mind azok egyedül tsak az enyimek, és azokhoz akármelyiknek is a Jádzó-Társaságból valók között, vagy pedig másoknak is praetensiojok nem lehet. Annak okáért akár kiknek is azon Cselekedetek ellen solemniter protestálok, mely által akaratom, és tetztzésem ellen a Jádzó-színbe hatalmas erőszakkal bémenni, a játékra kívántató köntöseimet, és a játék-darabokat kivenni bátorzkodnának, sőt magamat az olyan hatalmas-kodók ellen egyenesen declaralom, hogy ha az olyan erőszakos Cselekedetek el-követése alkalmatosságával, valamely reménytelen történet fogja találni, aztat nem másnak, hanem magoknak tulajdonítsák, mely solemnis Protestatiom, és Reclamatiom, hogy publice felolvastassék, inprotocoláltassék, és nékem a szokott Authentia alatt kiadassék aláztatson kérem, et iterum, et demo.“ (Tanácsi jegyzők. 1794 618 pont.)

¹⁾ U. ott, 619 pont.

²⁾ U. ott, 619 pont.

szüntetésére egy gubernialis commissiot küldött ki s ezt jul. 14-én közölvén a városi tanácssal, elrendeli, hogy ennek a já'szó társasággal való közlésére nevezzen ki egy biztost, kinek aztán kötelessége legyen az előadások alatt a színházban jelen lenni. A tanács erre Deáki Filep Sámuel tanácsost (az író) küldte ki, akadályoztatása esetén helyetteséül Deáki F. János szolgabíró.

A főkormányzók „theatralis biztosai“ voltak gr. Teleki Lajos főkormányzékai tanácsos elnöklete alatt gr. Teleki Domokos és Csekei Farkas titoknokok. Ezeknek kötelessége volt, hogy a színjátszók közti versengést kiegyenlítsék, a darabok megválasztására az erkölcs szempontjából ügyeljenek s tegyék meg mindazt, a mi a társaság előadásainak szabályozására, a jó rendre és egyetértésre szükséges.

Nem csalódunk, ha e bizottság működésének tulajdonítjuk s kivált gr. Teleki Lajos munkásságának, hogy a bajok elsímúltak, a tagok Kotsi jogait elismerték s a viszony szabályoztatván, a játékok tovább folytak. Ez volt az első színházi bizottság, mely hivatalosan jött létre.

Ekkor az előadások újra megkezdődtek, de a régi tagok közül többen kimaradtak, így Fejér János kilépett még 1793. végén, most testvére, István is. Ekkor az új tagokkal kiegészült társaság a következő tagokból állt: Kotsi János, Kotsiné (Fejér Rózália), Kontz József, Kontzné (Bajkó Terézia), Óri Fülöp István, Jancsó Pál, Sáska János, Kotsi József, (János testvére)²⁾, Verestói Mihály, Járdos Anna Mária s még két más tag, kiknek nevei még ismeretlenek.

A béke helyreállítása annál is szükségesebb volt, mert közben megnyílt 1794. nov. 11-ikén az országgyűlés, mely anyagilag és erkölcsileg egyaránt felkarolta az általános tetszésben részesült társaságot. Ez alkalommal Barkó kir. személynök tiszteletére nov. 12-én *Codrúst*³⁾ és 13-án a rendekére *Tankredot*⁴⁾ adták elé telt ház előtt.

¹⁾ 4290 és 4378. sz. a. Kolozsv. v. Tanácsi jegyzők.

²⁾ Tanuló volt 1791 körül a ref. főisk. Kolozsvárt, a subscript. névsor 84. lapján ez a jegyzet áll róla: cancellista, deinde comicus mox . . . prodigo futurus. Török Istv. ig. nr szíves közl.

³⁾ Ford. Br Wesselényi Miklós.

⁴⁾ V. ö. Vadnay Károly, (a Föv. Lapok szerk. nagyapja) a gr. Festetich György teljhatalmazottja levelét 1794. nov. 15-ről, Föv. Lapok 1889. 57. sz. (Tárcza), ki ekkor jelen levén, a köv. tudósítást adja az akkori színjátszó társa-

Igy látjuk, hogy a játékszín mindjárt kezdetben minden oldalí s pedig hivatalos támogatásban is részesül. Ennél azonban még tovább ment az 1794. nov. 11-dikére hirdetett erdélyi országgyűlés. Ugyanis még az 1790/91-diki országgyűlés elhatározta volt br. Jó-sika Antal ajánlatára ¹⁾, hogy Hunyadm. orvosa, Gyarmati Sámuel „Okoskodva tanító magyar nyelvmester“-ét kinyomatja ²⁾ s egyszers-mind Zágoni Aranka György terve szerint egy magyar nyelmmívelő társaságot alakít ³⁾. Ez utóbbinak céljaira Natorp Wilhelmb római sz. birodalmi nemes és erdélyi birtokos 1792. okt. 15-én 1500 forintot ajánlott fel ⁴⁾. Ekkor az országgyűlés 1792. okt. 18-án azt határozta, hogy a Gyarmati munkája nyomassék ki ebből a pénzből; mert e mű ügy is a célbavett társaság céljait szolgálja; az eladandó példányok árából majd a társaság visszakapja a ráfordított összeget. ⁵⁾

ságról: „A játéknéző helyen kétszer voltam már, melyben az első alkalmazos-sággal Barkó (az országgyűlésre küldött fejedelmi teljhatalmazott) tiszteletére »Codrus“-t, tegnap pedig a statusok tiszteletére egy „Tancred“ nevű szomorú-játékot mutattak. Az elsőben Járdos leányasz. vitte a főrollét, a ki erdélyi mó-don szólván legjobban játszott. Tegnap pedig egy Kontzné ifjuasszony tett ki magát. Ezek után a főbb perszónák Kótsiné, Kótsi, Ori Fülep és Sáska János. Mindössze pedig 12-en vannak. Örömezt dicsérem őket, ha jobbat nem láttam volna, de így nem tehetek róla, hogy egy opinióban nem lehetek az erdélyi publicummal, a kikben dicsérni lehet azt a zélust, hogy pleno numero mindig compareálnak és non obstante eo, hogy én magamat a theatrumokban megunom, nekik igen tetszik. Legnagyobb hiba mind asszonyába, mind férjfiába, egyet sem vévén ki, az, hogy magokat oly beszédre szoktatták, mint a milyennel élnek a gyermekek, mikor rigmust mondanak. De mivel ez az erdélyieknek tetszik, a theatrum rájuk nézve excellens. De minthogy a jó is jobbal compareáltatván sokat veszít a maga jóságából, csak azt mondom, hogy ha a pesti theatrum árnyékot vetne, az árnyéka is jobb volna ennél.“ Ez az ítélet a pesti német vagy magyar színházzal való összehasonlításból ered-e? — nem egészen bizonyos. A szavalásban megrótt fő hiba pedig abból eredt, hogy alexandrinban volt írva, mind a két darab, a ki pedig épen a múlt évszázabeli francziás iskola alexan-drinjait ismeri, nem fog csodálkozni, ha szavalásukban a rigmusszerűség túl-ságosan hangzott.

1) Ő volt a magyar társ. felállítása tárgyában kiküldött országgyűl. bi-zottság elnöke, Kolozsm. főispánja.

2) L. Erdélyi országgyűlési jegyzők. 1790. 574 l.

3) U. ott. 281, 367, 574 l.

4) L. Erd. orsz. gyűlési jegyzők. 1792. 447, 454, 455.

5) U. ott. 511, 513 l.

Ennek végrehajtására megkérték a kormányzót, mint a felállítandó társaság fejét. A munka megjelent Kolozsvárt Hochmeister Mártonnál 500 példányban; a nyomtatási költségek 951 frt 30 krt tettek s megmaradt még 548 frt 30 kr. Ekkor a rendek 1794. decz. 19-én és 1795. márcz. 28-án azt határozták, hogy ezt az összeget kapja Gyarmati jutalmazásképen, az eladott példányok árát pedig a színjátszó társaság nyerje segélyképen, „mely hasonlóképpen egy eszköz a nyelvnek művelésére“, ¹⁾ melynek „fennállását és állandóságát munkálódni, főként ha arra a tökéletességre vitetnék, hogy Tzéljának megfelelően, a jó Erköltsnek, és nyelvnek Oskolája lenne“, azt a kormányzó is igen jónak találná ²⁾. Ez volt az egyik, a mit az országgyűlés a színjátszók érdekében tett. Jóval fontosabb a másik. Ugyanis 1795. márcz. 20-án tárgyalás alá vétetett a színjáték ügye.

„Jelentetik, így szól a 8-dik pont, hogy mivel minden Nemzetnek tökéletes fenn állását annak nyelve fenn tartásából lehet meg-esmérni, s ugy azért minden virágzó Nemzetnek nyelvek művelésére, és pallérozására gondoskodásokat különösen fordították; szükséges volna a Magyar Nemzetek is, mint több ditső Nemzeteknek példaitól ösztönöztetve, mint maga fenn állására tekintve a nyelvnek fenn tartását munkálódni; mivel pedig ezen nemes tzelra vezető eszközök közül egy nevezetesnek lehet tartani a Magyar Jádzó Színek és Játékoknak jó el rendelésit, mellyeknek a szívbe hathatós befolyások, és munkálódó erejek lévén, nem tsak a Nyelvnek kellemetességit kedveltethetik, és az ahoz való szeretetet fel-gerjesztethetik, hanem egyszersmind főként jó vigyázás alatt a jó erköltsset gyarapittyák, a hibákat gyűlöletessé tészik s ez által a Nemzetnek is boldogsága, mely a jó erkölts nélkül állandó nem lehet, eszközöltetik, a Nemzetnek java, és a Nyelvnek disze, tehát megkívánná: hogy az ide való (kolozsvári) Magyar Játszó Színek, mellynek jó a kezdete, tsak további gyámolítására, és segítségére volna szüksége, fenn tartása, disze, és állandósága mennél jobb móddal az arra meg kívántató költség és segedelem által eszközöltessék.“

¹⁾ Erd. országgy. jegyzök. 117 és kivált 347 l.

²⁾ U. ott 347 és 356 l. A kormányzó ugyane válaszában azt is figyelmebe ajánlá a rendeknek, hogy ez az összeg a magyar társaságé s nem a színeszéké, de a rendek határozatukat föntartották.

A rendek e javaslatot elfogadták és a terv kidolgozásával megbízták Fritsi Fekete Ferencz számfeletti királyi táblai birót. ¹⁾ Ó márcz. 28 án (61-dik ülés) már beadta javaslatát, melyben Kelemen Lászlónak 1792-ben b. Nalátzi Józsefhez benyújtott tervéből indul ki s azt mind költséges volta miatt, mind azért, mert a színjáték állandóságát nem biztosítja, el nem fogadván, a következő tervet ajánlja: ²⁾

Legyen egyelőre 10 első rendű színjátészó havi 20 (legfőlebb 23) és 4 másodrendű színjátészó havi 10 (legfőlebb 12) frt fizetéssel. Ez tenne egy évre 2880 frtot. Zenére, fára, gyertyára, katonára szükséglet volna havi 120 frt, egy évre 1440 frt. Állandó színházra, 4—500 nézőt számítva, a legszükségesebb díszletekkel és ruhatárral kellene 8000 frt, ha a város a tordai kapún kívül jobbra a várfal mellett ingyen telket ad; mert itt a falnak fele úgy is megvan már. Összes szükséglet 12,320 frt. A forgó szükségletet, t. i. 4320 frtot, a színháznak évenként ki kellene hajtani, sőt még 1000 frt kellene hozzá javításokra s az épület fentartására. Ha már most a helyek árát legolcsóbbra vesszük, a páholyok (logék) árából havonként be lehetne venni átlag 300 frtot, évenként tehát 3600 frtot; a hiány évi 720 frt volna, hogy az évi 4320 frt szükséglet meglegyen. Ehhez kell egy 12.000 frtnyi tőke, melyhez az állandó színházépület 8000 frtját hozzávévén, legalább 20.000 frt „elkerülhetetlenül szükséges a Theatrum meg-indítására és megállítására.“ Azonban ez még nem elég; mert hogy a színház gyarapodjék; a haladó színészeket, színésznőket, a színdarab-írókat meg lehessen jutalmazni ³⁾ s a színház díszletei szaporodjanak, okvetetlen kell még évenként legalább 600 frt, melynek megfelelő tőkéje 10,000 frt, tehát összesen 30,000 frt tőke, mely közadakozásból volna összegyűjtendő részint a guberniumtól nyert levéllel, részint megbízottak által Magyarországon és a Bécsben lakó magyaroktól is. A főigazgató tanács továbbá a színház kormányzására nevezzen ki a maga kebeléből egy pár tagot, az adakozók kettőt s a város szintén kettőt, kik egy-

¹⁾ Erd. országgyűl. jegyzők. 1894/95. 304 l. 55-dik ülés.

²⁾ U. ott. 35.—361. l.

³⁾ „az Actorok és Actornék, kik magokat megkülönböztetve jól viselik, mind pedig az Irók, kik szép Theatralis munkát készítenek meg-jutalmaztassanak, a mennyire lehet“ . . .

szersmind megvizsgálnák az előadandó darabokat,¹⁾ ügyelnének a befolyó pénzre, a színház építésére s jövedelmeinek kezelésére (theatralis directio). „A mi részenként a Theatrumnak oeconomiaját, ugy azon megkívántató rendtartást illeti, azokról a más helyeken is meg-lévő mód, és szokás szerint a kinevezendő Theatralis Directio munkát készítvén, első alkalmatossággal a Statusoknak mutassa bé.“

Az országgyűlés az előterjesztést egész terjedelmében elfogadta s különösen hangoztatván, hogy a színház hasznos voltát bizonyítgatni felesleges, azonban a kolozsvári társaság eddigelé főképen a rossz gazdálkodás, de egyéb hiányok miatt sem nyerhete állandóságot, ezért mindezeknek biztosítására a közönséget adakozásra hívja fel. Egyszersmind megválasztja az első „theatralis directiot“ B. Wesselényi Miklós, ifj gr. Bethen Farkas és Fricsi Fekete Ferencz személyében, kikhez a főkormányzók utóbb Gr. Teleki Lajost és Ferenczet küldte ki. Ennek hivatása volt a Gyarmati nyelvtanának árából befolyt összeget is kezelni s egyszersmind az ügyet a főigazgató tanács további pártfogásába ajánlani. Ugyan e gyűlésen beszámoltak az eddig már történt adakozásokról, melyek összege az egyszer s mindenkorra tett adakozásokból 1636 s az évenként megújuló adományokból 429 frtot tett.²⁾

¹⁾ Szó szerint: „Ennek felette az elé-adandó Játékokat az Erkölts és Tisztesség, úgy a Hazabéli környül-állások, Törvények, és ezekkel öszve köttetett illendőségek sinor mértéke, nem különben a Magyar nyelvnek is, és Ethicának regulái szerint megvizsgálnák s így a fel állítandó Theatrum lenne a jó erköltsöknek, és a nemzeti nyelvnek oskolája.“

²⁾ Álljanak itt az adakozók nevei:

Sorszám	A Segedelmet ajánlóknak Nevei	egysze- riben		esztend- ónként	
		Mf.	dr.	Mf.	dr.
1	Bethlen Farkas	—	—	40	—
2	Teleki Ferencz adok	—	—	40	—
3	Thorotzkai Josef az épülethez megkívántató vasnak felit magára vevén	—	—	50	—
4	Vass Miklós fog adni	35	—	—	—
5	B. Wesselényi Miklós m. p. Három esztendőnek múlva megszűnvn esztendőnként az 60, ennek Capitalissát ezer Magyar forintokat egyszeribe letészen	—	—	—	—
6	G. Bethlen Gergely is ad	60	—	—	—
7	G. Bethlen Gergelyné B. Bánffy Susanna	10	—	—	—

Így látjuk megalkotva az első színházi választmányt, mely módosult alakban maig megvan s így lett a színészet Erdélyben már a kezdetén, mint nemzeti intézmény felkarolva s nyelvművelő valamint erkölcsnemesítő befolyása országgyűlésileg elismerve. Ekkor kerül a társaság br. Wesselényi Miklós igazgatása alá, ki ennek az ügynek legkiválóbb és legáldozóbb pártfogója volt haláláig.

(Második közlemény köv.)

FERENCZI ZOLTÁN.

Sorszám	A Segedelmet alánlóknak Nevei	egyszeriben		esztendőnként	
		Mf	dr.	Mf.	dr.
		8	G. Bethlen Lajosné	—	—
9	G. Bethlen Rosalia Kis-Asszony	10	—	—	—
10	B. Huszár József	20	—	—	—
11	G. Kornis Ignácz	10	—	—	—
12	G. Bethlen Miklós ád	30	—	—	—
13	G. Mikes János ád (ezenkívül 24 synphoniát, és egyéb hasznos musikalét)	20	—	—	—
14	Consiliarus Gálné	54	—	—	—
15	Horváth Concipista	—	—	15	—
16	G. Bethlen Rosalia Asszony	40	—	—	—
17	G. Bethlen Pálné is ígér interimaliter negyven id est	40	—	—	—
18	G. Vas Sámuel	30	—	—	—
19	G. Rhédei János adok négy meg-égetett mészkeneczet Türeből egyszeribe, melly is tézzen készpénz à per 21 fl 15 kr. in Summa 85 Mf. de úgy hogy a közönség hozassa el	85	—	—	—
20	Türi László	—	—	30	—
21	G. Bethlen Ádámné ád	40	—	—	—
22	B. Bánffy Sándorné ád	—	—	30	—
23	Idősebb G. Iktári Bethlen Sámuel	—	—	30	—
24	B. Henter Antal ád	112	—	—	—
25	G. Mikes Mihály ád	10	—	—	—
26	Még Magyar Jádó Társaságnak épülettye megkészi az építésnek kezdetétől fogva fizet B. Radák	—	—	100	—
27	G. Mikes Sigmund ád	—	—	30	—
28	B. Kemény Farkas	10	—	—	—
29	B. Nalázi József adok annuatim	—	—	30	—
30	Cserei Miklós	20	—	—	—
31	B. Jósika József	10	—	—	—
	Summa	636	—	429	—

N. B. A Wesselényi Miklós évi 60 (3 éven át) s 1000 frtja nincs bele számítva.